

više njih nego kliničke slučajeve, kako mu se to, blagonaklono i sa smeškom, imputira s leva i s desna. Nesumnjivo, taj svet je potreman i zaludjen, ali na jednom višem nivou, na jednom drugom planu. Čudnovato je da ti poznavaci kliničke psihopatologije ne znaju jednu prostu stvar: ludaci, okoreli, lišeni su onih emocionalnih izliva od kojih trepti Bulatovićeva gradja. Zato: ne ludaci, nego manjaci, ne klinika nego klinika života. Pisac je, ipak, našao najlepši reč: djavoli.

Sporazumno, dakle, nemamo ništa protiv toga što je taj svet takav. Bilo bi mnogo bolje da mladi pisci nauče da gledaju onako kao što su to učinili Bulatović i Kuzmanović. Tim pravcem, ali na svoj način. Ali analiza kako je piševec svet takav interesantna je i otkriva niz stranputica ili makar približavanja bauku impotencije i besmisla, toj najopasnijoj aždaji za svakog stvaraoca.

Naime, ja ovu knjigu delim na dva dela: od ukupno osam pripovedaka četiri (Izlaz iz kruga), „Priča o sreći i nesreći“, „Ljubavnički“ i „Crn“ su ostvarenja antologiske vrednosti, pečat naše posleratne moderne priče. Ostale četiri priče („Insekti“, „Tiranija“, „Zaustavi se Dunave I“ i „Zaustavi se Dunave II“) su očigledan pad, neprirodno forsiranje izvesnih istina i stanja do kojih se prirodno došlo. Jedan kritičar je izbegao reč pozervator: ja, iako nisam kritičar, ne vidim razloga toj kineskoj učitosti. Ono što sam na početku rekao o čisto proznom kvalitetima Bulatovićeve proze itekako se odnosi i na ove pripovetke koje smatram lošim i dosadnim: rečenica je tu, odlični pasaži su tu, ali nema onog pravog, snažnog, jedinstvenog i novog pripovedača. Pogledajmo ga dva puta, (a ta priča se može čitati i više puta), i pokušajmo da to isto učinimo sa, naprimjer, pričom „Zaustavi se, Dunave... Ne ide. Nešto nije u redu. A šta? U najboljim pričama Bulatovićevim, onim pričama koje treba voleti i uvek nanovo čitati, napored sa ranjenim i pomerenim svetom korača i jedan uveljen čovek, kreator, piševec ličnost, sapatnik. To ih čini doživljjenim, to ih čini dragim, poverljivim i uverljivim. Jer je to život, život gladnog studenta koji je doživeo smrt svoga oca krijući se od kuršuma (poznajem pisca i smatram da to treba napomenuti), život uvek sunzog čobančeta koga su svi tukli, život „Izlaza iz kruga“ i „Rastanka kraj devojke“ — priče koja nije unesena u knjigu, život poslednjeg među poslednjima u prvom gradu jedne balkanske zemlje, — život „Ljubavnika“ i „Priče o sreći i nesreći“. Garancija tih pripovedaka je ono najuskuplje i najiskrenije: istina života. Pisac je tu pronašao sebe, ali nije bio ekonomičan i dosledan prвome sebi. Nastavio je sa hladnim, spisateljskim, rabotničkim elabiratima o ludilu radi ludila, ostavio je svoje divne, slovenske duše i doveo na scenu šizofrenike i megalomane. Zbog toga, kad hvalim i preporučujem ovu, i poređ svega, odličnu knjigu, mislim na prvi Bulatovićev period, očekujući jednog novog, opet i opet svežeg pripovedača. Pripovedača od srca. A „Insektima“ i „Tiraniji“ ono toliko, toliko nedostaje, mada su pojedini odeljci prerasli okvire fabaka na kojima su pisani i namere sa kojima su radjeni, dospevši do najboljih piščevih stranica.

Majdan iz koga je Bulatović počeo kopati neiscrpan je ako mu se prilazi samo onda kad je to zahtev duboke, unutrašnje potrebe. Ali, u svemu tome postoji i nešto za što se niko ne može okriviti, a Bulatović ponajmanje. To je jedan utisak apsurdnosti i konačno obavljenog posla koji se stiče posle svake njegove priče. Svaka njegova priča je jedan život i jedna završna, crna smrt tog istog života, nepovratna. Kako odakle krenut? Šta učiniti pa sagledati i druge aspekte, druge mogućnosti? Kako samoga sebe objasnit? Smešna su ovakva pitanja, makoliko njima svakodnevno sebe mučili. Najbolji odgovor daće sam stvaralač. Njegova druga knjiga, Njegova dalja ozbiljnost i rastigrutost nad platom života. Stevan Raičković ima jedan stih koji glasi otprilike ovako: „Jednom ću sve to shvatiti sa nekoga brega“. Veliko ohrebrene, velika nada, velika pesma za sve nas koje zagonetke dovode do besmisla i belog usijanja. Izvinjavajući se piscu što ovolikо brinem o njegovoj sudsibini, mogu još jednom da ponovim da je ova odlična knjiga

FRANS MAZEREL

ZALJUBLJENI PESNIK

Ljubomora

Od ugla do ugla ulice moje srce ide za tvojim koracima
dva metra sporije

Čuvam tvoj smeh od prolaznika
i selim se na tvoje usne

da tiše izgovoriš ime žena
Čuvam tvoje oči

od prolaznika sa razrokim pogledom
Šetam sa tvojim sumnjama

po bifeima i gradskim parkovima
čudna i smešna

odjednom

Šetam sa tvojim poniženjima
dostojanstvena u svojoj samoći

U grlu tvome sam se ugnjezdila
i izgovaram ime

svih godišnjih doba tvojih bolesti
i male ludosti

Ljubomorna sam na tvoje ruke
koje dodiruju predmeti

Ljubomorna sam na tvoje odelo
koje te bezrazložno grli

ne osećajući potrebu tvoje ljubavi

Ljubomorna na bore
koje nosiš na čelu

na suncu

koje nosiš u očima

na vazduhu vodu i hleb

čiju potrebu osećaš svakodnevno

Ljubomorna na san koji te krade
iz mojih ruku danonocno

na zemlju kojoj ćeš se vratiti

umoran od mene

i života

FLORIKA ŠTEFAN

jedna od nama najdražih i najomiljenijih, jedna od onih, retkih, koje su svedočanstvo o pravom vidu i licu nas.

A nedostaci o kojima sam govorio lako mogu da budu i nedostaci u mojoj glavi. Kažem lako, jer ipak znam da nisu. Jer u vremenu koje teče mi teško nalazimo svoj, svojstven kutak, svoj ugao. Svoju sobu i svoj pogled. A kada bi, slučajno, Bulatovićeve „Djavole“ čitali „jednom na nekom bregu“, verovatno bi ih gledali drugim očima. Na tom bregu, na toj sanjanoj Sumatri.

MILOVAN DANOJLIĆ

ŠTA PIŠU

○ NAMA

Naš zemljak Branislav Ćirlić koji živi stalno u Poljskoj, objavio je u časopisu „Trvorođ“ (broj 2/1956) napis o književnom životu u Jugoslaviji. U Poljskoj se o našoj književnosti zna veoma malo, no ovaj napis neće ni delimično portoči poljskoj javnosti da sazna nešto više o pojavama u našoj literaturi.

U napisu se govori kako je jednom poljskom kritičaru neko u Beogradu predložio da se organizuje međunarodno udruženje bivših nadrealista. Pisac iz toga zaključuje da je u Beogradu još sveže sećanje na vreme kada je u književnosti i umetnosti vladao nadrealistički manir, kada su se na beogradskim ulicama vidjeli ljudi iz ovog kruga sa raskopčanim košuljama, bez kravata, sa jednom zasukanom nogavicom, sa raščepanom kosom, oblačili se čudački, čudački govorili i čudački stvarali i pisali. Kako je među nadrealistima bilo veoma mnogo naprednih omladinaca, oni su se u toku rata našli u partizanskim redovima, i mnogi koji su ostali živi, postigli su veoma visoke položaje, postali poslanici, ministri, diplomati, državnici.

Književnost perioda do 1948 godine bila je još puna ratnog poleta i slike, neposredno i autentično, doba izgradnje i socijalizma. No, od godine 1948, kao protest protiv stenčavanja i organizovanja stvaralačkih mogućnosti nastaje preokret. Počelo je diskusijom o slabostima socijalističkog realizma, pa se front s vremenom proširio protiv realizma uopšte, i počeli se primati razni modernistički uticaji sa Zapada.

Današnji modernisti ne oblače više čudački neuređena odela, ali zato isto tako vatreno kao i starci raspravljaju o pitanjima revolucije, forme, realizma i fantastike, sna i jave, čak i nauke o atomima. U oblasti teorije to je najčešće naduveno, samouvereno, ali obično tašto i jalivo naklapanje, koje tematikom, rečnikom i manirima potseća na modernističke pravce iz dvadesetogodišnjeg medjunarodnog perioda. Modernisti su naročito prednjari među pesnicima, mada ih ima i među prozaistima, modernističkoj modi podlegao je takođe znatni deo čitalaca, naročito omladine, koji sa zadovoljstvom pozdravljaju gesla protiv ograničavanja, a za apsolutnu stvaralačku slobodu. Dolazi do tole da nastavnici književnosti ne mogu da pročitaju ni da dešifruju radove svojih učenika. Na nedavnom kongresu u Beogradu nastavnici srednjih škola digli su uzbuđenu protestujući protiv prodražanja modernističkih čudaštava u teritoriju književnosti. Jeden časopis koji simpatizira s modernistima ismejao je referat starijeg pedagoga i iksusnog istoričara književnosti, pristalice njenoj političnosti, podmećući mu maltene izlapelost, a čak i reakcionarstvo. Mnogi kritičari i pisci — realisti potvrđuju da proizvodi njihovih protivnika zahtevaju prevodjenje na narodni jezik. Veoma često su oni potpuno nerazumljivi, ali teško onome ko bi takav pogled izneo glasno — odmah će biti optužen zbog zatucanosti.

Na kraju pisac završava:

„Rat traje dalje.“ Ističe iz njega — zaključujući u pismu pristalice realizma M. Lalić — jedna korist: On primorava obe strane da traže argumente i tačnije, produbljavanje materije u stvaralačkom procesu. Ne ugledati se na pisce Zapada, nego preuzeti od njih zanat, pomoći kojem oni već ništa mudro nemaju da kažu, a zato mi imamo!“

Övakvo pisanje o našoj književnosti problematiči više je nego smesno. Može se reći da je više žalosno što je piscu napis za tako „sjajno“ razumevanje naših prilika pomogao baš Mihailo Lalić. Manje — više isto Mihailo Lalić je govorio o modernizmu pred omladnjom Novog Sada. Nismo znali da će on ta svoja gledanja upotrebiti i za izvoz u inozemstvo.

PETAR VUJIĆ